

о. Адам ДОБЖИНСЬКИЙ

WŁADYSŁAW PANAS. BRUNO OD MESJASZA:
RZECZ O DWÓCH EKSLIBRISACH ORAZ JEDNYM
OBRAZIE I KILKUDZIESIĘCIU
RYSUNKACH BRUNONA SCHULZA. –

Lublin: UMCS, 2001. – 200 s.

Владислав Панас (1947–2005) – теоретик та історик літератури, відомий дослідник єврейської традиції у польській літературі та культурі. З 1975 року працював у Люблінському Католицькому університеті, де очолював кафедру теорії літератури і відділ досліджень релігійної літератури.

Різноманітні інтереси Панаса не завжди втілювались у книжки. Він залишив після себе багато шкіців і рукописів. Разом з тим, книжки, які все ж вийшли друком, якнайкраще передають тематичне багатство його наукових інтересів. Безумовно, одним з найважливіших персонажів його зацікавлень був Бруно Шульц – його постать і творчість, саме Шульцу Панас присвятив своє докторське дослідження «Книга блиску. Трактат про Кабалу у прозі Бруно Шульца», а також одну з останніх своїх книжок «Бруно від Месії. Справа про два екслібриса, а також один образ і десяток малюнків Бруно Шульца».

Про зміст «Месії» відомо небагато. Шульц, починаючи з 1934 року, з різною інтенсивністю працював над цим текстом. Розділи «Книга» і «Геніальна епоха» поставив першими оповіданнями виданого у 1937 році «Санаторію під Клепсидрою». Цілком імовірно, що «Месія» мав бути продовженням «Цинамонових крамниць» як міфологічне перетворення мотивів єврейської культури, як трансформація універсального міфу в індивідуальні, біографічні категорії, у дитинство автора-наратора.

У своїх працях Панас демонстрував неймовірне знання творчості Бруно Шульца. У дослідженні «Бруно від Месії» Панас

виступає у ролі терплячого детектива світу культури, який розгадає загадку, заплутану у невеликій кількості екслібрисів руки Шульца.

Панас читав усе, що залишилося після Шульца, як один великий текст, у якому не можна зверхньо судити, що це є менш, а це – більш важливе, бо важливим є в с е, як дрібничка може бути важливим елементом споруди, без якої вся конструкція може завалитись. У дослідженні для Панаса провідником був... сам Шульц, який в альбомі для марок побачив замальовку Книги, так і Панас у «камерному малюнку», який є лише скромним знаком оберегу книжки – екслібрисі, відкрив подобу цілого Божого Суду.

Про малюнки Шульца Панас каже, що вони «доносять до свідомості те, що виразно не проявляється у літературі» Шульца. Панас поєднує обидві сторони шульцівської творчості – літературу й образотворче мистецтво, спростовуючи думку, що зміст і сенс графіки прості у розшифровці, бо є нічим іншим, як ілюстраціями його творів (так, власне, автором і задумувалось) і пояснювались у контексті літературних текстів. Панас «ілюстративність» графіки Шульца розуміє у зовсім інший спосіб. Він вважає, що принаймні з уваги на їхній зміст, вони не є чимось другорядним щодо літератури, а є втіленням тієї самої obsesii, яка пронизує всі твори Шульца, ідеї Месії. Для того, щоб це повністю усвідомити, треба подивитися на ті малюнки під іншим кутом зору, налаштувати око на інше бачення, яке оминаючи вторинні речі, скеровуватиметься до того, що є дійсно важливим.

Панас звертає увагу не лише на творчий спадок Шульца, для нього є важливим кожен слід пам'яті про нього, важливим є все, що зберегло для вічності хоча б якусь деталь загального візерунку. Тому вважає, що не можна байдуже пропустити хоча ж б найменшу згадку про митця, бо, хто зна, може саме вона підкине якісь відповіді на питання, котрих не в стані пояснити, навіть найдетальніший науковий аналіз тексту.

Панас відкрив Шульца, якого ми одночасно знаємо і не знаємо. Маємо Шульца мага і міфотворця, тої самої «деградованої» дійсності, творця, який жив на пограниччі двох світів, і до жодного з них насправді не належав, митця, який як і Кафка, у творах зашифрував особисту драму. Вона, саме за рахунок того, що була вимовлена за допомогою символів, таємних знаків, алегорій, набрала рис універсальної драми.

Ми не знаємо найбільш приховану сторону Шульца, його таємну половину, яку він нікому не хотів показувати, відсторонюючись від усіх з тим своїм секретом, який мав назавжди залишитися таємницею. Важко пройти з байдужістю повз таке захоплення письменником, на яке насправді здатні не багато людей і яке демонстрував саме Панас: людей, котрі здатні бачити те, чого інші не бачать, здатних так як він читати між знаків і рядків. Не думаю, що хтось би міг дорівнятись у цьому до Панаса. Панас був кимсь більшим за ученого: був харизматичним викладачем, великим магом утаємниченого мистецтва, який як ніхто, міг говорити про таємниці Шульца!